

Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeğinin uyarlama çalışması

Hatice YILDIZ,¹ Güler CİMETE²

ÖZET

Amaç: Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeğinin (TDYÖ) geçerlilik güvenilirlik çalışmasını yapmaktır. **Yöntem:** Bir devlet hastanesinin Yenidoğan Yoğun Bakım Birimi'nde bebeği ölen 154 anne-baba araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Veriler TDYÖ ile toplanmıştır. TDYÖ sevilen birinin ölümünün ardından yaşanan yas reaksiyonunun yoğunluğunu değerlendirmek amacıyla Faschingbauer ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Yirmi madde ve iki bölümden oluşan ölçeğin, geri çeviri yöntemi ile Türkçe uyarlaması, 14 uzman ile dil ve içerik geçerliliği yapılmış, bebek kaybı için 20 maddesi uygun bulunmuştur. TDYÖ, 154 anne-babaya bebeklerinin ölümünden üç ay sonra telefonla görüşülerek uygulanmıştır. Elde edilen veriler, doğrulayıcı faktör analizi, uç grup yöntemi, Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi, Cronbach alfa analizi ile değerlendirilmiştir. **Bulgular:** Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, anne ve babalar için faktör yapılarının özgün ölçek ile benzer olduğunu göstermiştir. İç tutarlık için Cronbach alfa değeri 0.85, madde-toplam puan güvenilirliği iki soruda 0.28 ve 0.37, diğerlerinde 0.44-0.66 arasında; madde-alt bölüm toplam puan güvenilirliği 'geçmiş davranışlar' alt bölümünde 0.44-0.72, 'şimdiki duygular' alt bölümünde 0.39-0.74 arasında bulunmuştur. Ölçek ile alt bölümlerin uyumu için hesaplanan korelasyon katsayısı 'geçmiş davranışlar' alt bölümü için 0.82, 'şimdiki duygular' alt bölümü için 0.94 olarak bulunmuştur. **Sonuç:** TDYÖ Türkçe formu, sevilen birinin ölümünün ardından görülen yas reaksiyonunun yoğunluğunu değerlendirmek için geçerli ve güvenilir bir araçtır. (*Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2011; 12:30-36)

Anahtar sözcükler: Yas süreci, sevilen birey kaybı, ölçek, geçerlilik, güvenilirlik

Adaptation study of the Texas Revised Inventory of Grief

ABSTRACT

Objective: To establish validity and reliability of the Texas Revised Inventory of Grief (TRIG) in Turkish population. **Methods:** One hundred and fifty-four parents whose infants deceased in the Neonatal Intensive Care Unit of a public hospital formed the sample. The data were collected using TRIG. TRIG was developed by Faschingbauer et al. the measure the intensity of the grief reaction following loss of a loved one. The inventory includes 21 items and two sections. Adaptation of the TRIG to the Turkish included back-translation of the inventory and its lingual and content validity were established by 14 specialists. The 20 items were approved for baby loss. TRIG was applied with 154 parents through telephone calls three months after the death of their infants. The collected data were evaluated by confirmatory factor analysis, 27% extreme-group method, Pearson moments multiplication correlation analysis and Cronbach's alpha analysis. **Results:** The results obtained by the confirmatory factor analysis showed the factor patterns for mother and fathers were in accordance with the original inventory. For internal consistency, Cronbach's α was 0.85, item-total score reliability was 0.28 and 0.37 in two questions, and within the 0.44-0.66 range in others, item-subpart total score reliability ranged between 0.44-0.72 for the 'past behaviors' part I and between 0.39 and 0.74 for the 'present emotional feeling' part II. The correlation coefficient calculated for the scale-subpart was 0.82 for 'past behaviors' part I and 0.94 for 'present emotional feeling' part II.

¹ Hem.PhD., S.B. Yakacık Doğumevi ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi, İstanbul

² Prof.Dr.PhD., Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Tıbbiye Cad. Haydarpaşa/İstanbul

Yazışma adresi/Address for correspondence:

Dr. Hatice YILDIZ, S.B. Yakacık Doğumevi ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi, İstanbul

E-mail: yildizhatice@mynet.com

Geliş tarihi: 04.05.2010, Kabul tarihi: 21.09.2010

Anatolian Journal of Psychiatry 2011; 12:30-36

Conclusion: *The Turkish version of the TRIG is a valid and reliable inventory to evaluate the intensity of grief reaction experienced after loss of a loved one. (Anatolian Journal of Psychiatry 2011; 12:30-36)*

Key words: *grief process, loss of loved one, inventory, reliability, validity*

GİRİŞ

Yas, insanın kayıpları karşısında gösterdiği doğal, evrensel ve biyopsikososyal boyutlu bir tepkidir.¹ Normal yasın evrelerinden ilk kez Lindemann söz etmiş, sonra Bowlby, Parkers, Kübler-Ross, Engel, Poloch ve Volkan yas tutmanın ardışık dönemlerinin olduğunu bildirmiştir.² Kübler-Ross yas sürecini yadsıma, öfke, pazarlık, depresyon ve kabullenme olarak beş evrede sınıflandırmıştır.³ Bu evrelerin her biri aynı anda yaşanabilir. Yas, farklı bilim insanları tarafından değişik adlandırmalarla evrelere ayrıl-sa da, belli aşamaları olan ve bireyin tamam-layarak kayıp öncesi denge durumuna dönmesi gereken bir süreçtir.⁴ Bu süreçte, bireyin tamam-laması gereken görevler vardır. Bunlar kaybın birey için anlamını değerlendirmek, ilişkiyi yeni-den gözden geçirmek ve sonra onu bir anıya dönüştürmektir.⁵ Lindemann yas sürecinin belir-tilerini bedensel sıkıntılar, ölene ait işlerle ilgi-lenmek, suçluluk, düşmanca tepkiler ve sürüp giden davranış örüntülerinin değiştirilmesi olmak üzere beş başlık altında sınıflandırmıştır.⁶ Bu süreçte inanamama, şaşkınlık, üzüntü, uyuşuk-luk, öfke, suçluluk, yalnızlık ve özlem gibi duygu-larla; göğüste sıkışma, halsizlik, boğazda düğümlenme, uykusuzluk, dalgınlık, sosyal içe çekilme, ölenle ilgili rüyalar görme gibi fiziksel ve sosyal sorunlar sık görülür.⁷⁻¹⁰ Yas süreci anor-mal davranışlar, bozulan insan ilişkileri ve fizik-sel ya da zihinsel bir rahatsızlık şeklinde de yaşanabilir.¹¹ Ancak yas tepkilerinin değerlendirilmesinde depresyon başta olmak üzere genel-likle psikiyatrik bozuklukların kapsamlı belirti ölçeklerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu ölçek-ler kayıp sonrası yaşanabilecek bazı belirtileri içermesine karşın, yas süreci psikopatoloji kap-samına girmekte ve yasın değerlendirilmesi psikiyatrik bozukluk çerçevesinde kalmaktadır.¹² Ayrıca bu ölçekler yasın kendi doğasına özgü tepkileri, risk gruplarını ve yasa uyumu destek-leyici girişimleri değerlendirmek için yeterli de-ğildir. Bu nedenle yas çalışmalarında yas sürecini değerlendirmeye yönelik ölçeklerin kullanılması daha uygundur. Literatürde yasa özel birçok ölçek bulunmasına karşın, Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeği (TDYÖ) en sık kullanılan yas ölçek-lerinden biridir. TDYÖ'de başlıklar normatiftir ve ölçek yazarların klinik deneyimleri üzerinden rasyonel olarak geliştirilmiştir. TDYÖ İspanyolca

ve Fransızcaya çevrilmiş olup yas alanında eksik kalmış çok kültürlü araştırmaları kolaylaş-tırmaktadır.¹³ TDYÖ, kolay doldurulabilen, puan-lanabilen, puanları kolay yorumlanabilen, sevilen bireyin ölümünü izleyen çeşitli zamanlardaki normatif verilerle karşılaştırma yapmayı olası kılan kısa bir ölçüm aracıdır. TDYÖ, geçmiş ve gelecekteki deneyimleri ölçerek dinamik yas sürecini değerlendirmeyi sağlar.¹⁴

Araştırma, sevilen bir bireyin ölümünün ardından görülen yas reaksiyonunun yoğunluğunu ölçmek ve değerlendirmek için geliştirilen TDYÖ'nin, Türkiye'deki geçerlilik ve güvenilirliğini test etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın tipi: Araştırma, TDYÖ'nin ülkemiz için geçerlilik ve güvenilirliğini test etmek ama-cıyla metodolojik olarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı yer, örnekleme ve etik yönü

Araştırmanın evrenini bir devlet hastanesinin Yenidoğan Yoğun Bakım Birimi'nde bebeği ölen anne-babalar oluşturmuştur. Likert tipi ölçekten anlamlı ve güvenilir sonuçların alınabilmesi için, araştırma yapılan gruptaki birey sayısının, ölçek-teki madde sayısından en az beş kat fazla olması gerekmektedir.¹⁵ Bu nedenle, araştırma örnekleme bebeğini kaybeden 154 anne-baba alınmıştır.

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için hastane-nin etik kurulundan izin alınmıştır. Araştırmaya, kişilerin katılımı gönüllülük temelinde gerçekle-şmiş ve istedikleri zaman araştırmadan çıkabile-cekleri açıklanarak katılımcıların yazılı onayı alınmıştır. Örneklem grubu oluşturulurken başka herhangi bir dışlama ölçütü kullanılmamıştır.

Verilerin toplanması

Araştırmacı, ölme riski olan bebeklerin anne-babaları ile bebek ölmeden önce klinikte tanış-mış, bebeğin ölümünden sonra ilk bir hafta için-de başsağlığı dilemek için anne-babalara telefon etmiştir. İnsanların kayıplarının farkına vararak değişik tepkiler yaşamaya başlaması en az bir ay içerisinde gerçekleşmekte ve altı ay akut yas

tepkileri yaşanmaktadır.¹⁶ Bu nedenle, bebeğin ölümünden üç ay sonra anne-babalar telefonla aranarak ölçek uygulanmıştır. TDYÖ'deki 'Ölümün ardından üç ay boyunca normal günlük aktivitelerimi yerine getiremedim' maddesi de bu üç aylık sürenin seçiminde rol oynamıştır. Ölçeğin maddelerinin yanıtlanması 10-15 dakika sürmüştür.

Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeği (TDYÖ) (Texas Revised Inventory of Grief-TRIG): Ölçek, seviyenin ölümünün ardından görülen yas reaksiyonunun yoğunluğunu ölçmek ve değerlendirmek amacıyla Faschingbauer ve arkadaşları tarafından 1987 yılında geliştirilmiştir.¹⁴ Ölçeğin Türkçeye uyarlanması için S. Zisook'dan yazılı izin alınmıştır. Ölçek 21 madde ve iki bölümden oluşmaktadır. İlk sekiz maddeyi içeren 'geçmiş davranışlar' bölümü, ölümü izleyen ilk günlerde yaşanan deneyimleri değerlendirir. Diğer 13 maddeyi içeren 'şimdiki duygular' bölümü bireyin o andaki duygu ve deneyimlerini değerlendirir. Ölçeğin maddeleri basit ve anlaşılır anlatımlardan oluşmaktadır. Maddelerin 'tamamen doğru' (1 puan), 'çoğunlukla doğru' (2 puan), 'ne doğru, ne de yanlış' (3 puan), 'çoğunlukla yanlış' (4 puan), 'tamamen yanlış' (5 puan) seçenekleri vardır. Geçmiş davranışlar bölümünden alınacak puanlar 8-40, şimdiki duygular bölümünden alınacak puanlar 13-65 arasında değişmektedir. Her iki bölümden alınan puanın düşük olması yas yoğunluğunun yüksek olduğunu göstermektedir. 'Geçmiş davranışlar' bölümünden alınan puanlar erken yasin yoğunluğunun değerlendirilmesinde, 'şimdiki duygular' bölümünden alınan puanlar ise uzun süreli yasin değerlendirilmesinde kullanılır. Özgün ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı geçmiş davranışlar alt bölümü için 0.77, şimdiki duygular alt bölümü için 0.88'dir. Ölçek 154 yetişkinle çalışılarak Fransızcaya uyarlanmış faktör analizi sonucunda geçmiş davranışlar alt boyutu %37, şimdiki duygular alt boyutu %31 oranında orijinal ölçekle uyumlu bulunmuştur.²⁴ İspanyolcaya uyarlama çalışmaları eşini kaybeden 118 bireyle yapılmış ve Cronbach α katsayıları geçmiş davranışlar alt boyutu için 0.75, şimdiki duygular alt boyutu için 0.86 olarak bulunmuştur.²³

İstatistiksel analiz

Araştırmada ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliğine ilişkin analizler SPSS Windows for 11.5 ve doğrulayıcı faktör analizinde Lisrel programında gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin dil geçerliliği için uzman görüşü ve geri çeviri yöntemi kullanılmıştır. Yapı geçerliliği için doğrulayıcı faktör analizi, iç geçerlilik için uç grup yöntemi, madde-toplam

Anatolian Journal of Psychiatry 2011; 12:30-36

puan ve alt boyut-toplam puan analizi için Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi yapılmıştır. Ölçek ve alt bölümlerin iç tutarlılığını değerlendirmek için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmıştır.

BULGULAR

Dil geçerliliği

TDYÖ'nün dil geçerliliği için geri çeviri (back translation) yöntemi kullanılmıştır.^{17,18} TDYÖ, İngilizceye hakim, yurt dışında yaşamış ve birisi mütercim olmak üzere iki uzman ve bir öğretim üyesi tarafından Türkçeye çevrilmiş, çeviriler karşılaştırılarak tek bir form haline getirilmiştir. Türkçe maddeler, ölçeğin aslını görmemiş farklı bir dil uzmanı tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Geri çeviri anlatımları, özgün anlatımlarla karşılaştırılmıştır. Çevirisi tamamlanan ölçek için bir psikiyatri uzmanı, bir ruhsal travma psikoloğu ve 12 çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği ile psikiyatri hemşireliği öğretim üyesi olmak üzere toplam 14 uzman görüşü alınmıştır. Uzmanlara TDYÖ'nün İngilizce ve Türkçesi birlikte verilerek, maddelerinin dil ve içerik uygunluğunu 1-4 arasında (1-Çok uygun, 2-Uygun, 3-Az değişiklik gerekiyor, 4-Çok değişiklik gerekiyor) değerlendirmeleri istenmiştir. Bazı ifadelerde küçük değişiklik önerileri olmuş ve bu öneriler doğrultusunda anlatımlar yeniden gözden geçirilmiştir. Madde uygunlukları kapsam analizi yöntemi ile değerlendirilmiş,²⁰ bir madde dışındaki (Ölen bireyin, yapmak istediklerini gerçekleştirme gereksinimi duydum) diğer tüm maddeler, tüm uzmanlar tarafından uygun (3) veya çok uygun (4) bulunmuştur. Araştırmamız bebek kaybı yaşayan anne-babalarla gerçekleştirildiği ve bebeklerin ölmeden önce gerçekleştirmek isteyeceği herhangi bir şey bulunamayacağı için, geçmiş davranışlar alt bölümü dördüncü maddesinin çıkarılması uzmanlar tarafından önerilmiştir. Öneri araştırmacılar tarafından da uygun bulunmuş ve ölçeği geliştiren yazarlardan S. Zisook'a danışılarak ölçekten çıkarılmıştır. Ancak büyük çocuk ve yetişkin ölümü nedeniyle yaşanan yas reaksiyonlarının belirlenmesinde, bu maddenin de kullanılması gerekmektedir.

Ölçek bebek veya küçük çocuk ölümünü takiben yaşanacak yas reaksiyonunu değerlendirmek için kullanılacağına, 'geçmiş davranışlar' bölümünün bir maddesi kullanılmayacağı için, bu bölümün puanları hesaplanırken, tüm maddeler kullanılmış gibi puan hesaplamasına gereksinim doğacaktır. Bu nedenle aşağıdaki hesaplama yöntemi ile 'düzeltilmiş bölüm puanı' hesaplan-

malıdır. Böylece, düzeltilmiş puan ile elde edilen bulgular, diğer bulgularla karşılaştırılabilir.

'Geçmiş davranışlar' alt bölümü için düzeltilmiş puan hesaplaması:

$$\text{Düzeltilmiş alt bölüm puanı} = \frac{\text{Sekiz maddelik geçmiş davranışlar alt ölçüğünden alınabilecek en yüksek puan}}{\text{Yedi maddelik geçmiş davranışlar alt ölçüğünden alınabilecek en yüksek puan}} \times \text{Bireyin geçmiş davranışlar alt bölüm puanı (7 maddelik)}$$

Örnek 1: Birey geçmiş davranışlar alt bölümünden 32 puan aldığına, düzeltilmiş puanı: $40/35 \times 32 = 36.57$ olur.

Örnek 2: Birey geçmiş davranışlar alt bölümünden 7 puan aldığına düzeltilmiş puanı: $40/35 \times 7 = 8$ olur.

munu test eden Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA), Standardized RMR (SRMR), Comparative Fit Index (CFI), Goodness of Fit Index (GFI), Adjusted Goodness of Fit Index (AGFI) ve χ^2 'den oluşan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları görülmektedir.

Ölçeğin iç geçerliliği

Ölçeğin iç geçerliliğiyle ilgili veriler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Ölçeğin yapı geçerliliği

Tablo 2'de TDYÖ ile orijinal ölçeğin (TRIG) uy-

Ölçeğin güvenilirliği

TDYÖ ve alt bölümlerinin iç tutarlılığı değerlendirilmiş, tüm ölçeğin (20 madde) Cronbach alfa değeri 0.85, geçmiş davranışlar alt bölümü (yedi madde) Cronbach α değeri 0.76, şimdiki duygular alt bölümü (13 madde) Cronbach alfa değeri 0.84 olarak bulunmuştur.

Tablo 1. Alt ve üst grup puan ortalamalarının karşılaştırılması (s=154)

TDYÖ	Grup	Ort. \pm SS	t	p
Toplam puan	%27'lik alt grup	42.46 \pm 7.16	24.88	0.000
	%27'lik üst grup	86.09 \pm 8.83		
Geçmiş davranışlar	%27'lik alt grup	16.11 \pm 3.50	30.10	0.000
	%27'lik üst grup	36.24 \pm 2.55		
Şimdiki duygular	%27'lik alt grup	24.05 \pm 4.89	24.13	0.000
	%27'lik üst grup	52.60 \pm 5.91		

Tablo 2. TDYÖ doğrulayıcı faktör analizi uyum indeksleri sonuçları

Gruplar	χ^2	p	RMSEA	SRMR	CFI	GFI	AGFI
Anne (s=77)	87.30	1.00	0.000	0.062	1.00	0.90	0.87
Baba (s=77)	84.14	1.00	0.000	0.061	1.00	0.90	0.88
Tüm grup (s=154)	373.38	0.000	0.089	0.17	0.86	0.79	0.73

Tablo 3. TDYÖ ve alt bölümlerinin iç tutarlılığı (s=154)

TDYÖ ve alt bölümleri	Cronbach alfa
TDYÖ (20 madde)	0.85
Geçmiş davranışlar alt bölümü (7 madde)	0.76
Şimdiki duygular alt bölümü (13 madde)	0.84

34 Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeğinin uyarlama çalışması

Tablo 4. TDYÖ'nün madde-toplam puan korelasyonu

Maddeler/alt bölümler	Madde-toplam puan korelasyonları	
	r	p
Geçmiş davranışlar		
1. Madde	0.48	0.000
2. Madde	0.49	0.000
3. Madde	0.60	0.000
4. Madde	0.54	0.000
5. Madde	0.63	0.000
6. Madde	0.28	0.000
7. Madde	0.58	0.000
Şimdiki duygular		
1. Madde	0.58	0.000
2. Madde	0.47	0.000
3. Madde	0.57	0.000
4. Madde	0.61	0.000
5. Madde	0.63	0.000
6. Madde	0.66	0.000
7. Madde	0.49	0.000
8. Madde	0.44	0.000
9. Madde	0.64	0.000
10. Madde	0.37	0.000
11. Madde	0.46	0.000
12. Madde	0.59	0.000
13. Madde	0.65	0.000

Tablo 5. TDYÖ alt bölüm maddeleri ile alt bölüm toplam puanının korelasyonu

Maddeler	Madde-alt bölüm toplam puanı korelasyonları		Madde çıkarıldığında Cronbach alfa
	r	p	
Geçmiş davranışlar alt bölümü			
1. Madde	0.64	0.000	0.87
2. Madde	0.68	0.000	0.87
3. Madde	0.72	0.000	0.86
4. Madde	0.66	0.000	0.86
5. Madde	0.68	0.000	0.86
6. Madde	0.48	0.000	0.87
7. Madde	0.62	0.000	0.86
Şimdiki duygular alt bölümü			
1. Madde	0.63	0.000	0.86
2. Madde	0.52	0.000	0.87
3. Madde	0.63	0.000	0.86
4. Madde	0.66	0.000	0.86
5. Madde	0.61	0.000	0.86
6. Madde	0.65	0.000	0.86
7. Madde	0.54	0.000	0.87
8. Madde	0.47	0.000	0.87
9. Madde	0.67	0.000	0.86
10. Madde	0.39	0.000	0.87
11. Madde	0.51	0.000	0.87
12. Madde	0.62	0.000	0.86
13. Madde	0.74	0.000	0.86

TDYÖ'nün her alt bölümde yer alan maddelerin puanları ile o maddelerin ait olduğu alt bölüm toplam puanları arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Her bir madde çıkarıldığında elde edilen Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı 0.86-0.87 arasında bulunmuştur.

TDYÖ toplam puanı ile alt boyutu toplam puanlarının uyumu değerlendirilmiş, geçmiş davranışlar alt boyut korelasyon katsayısı $r=0.82$, şimdiki duygular alt boyut korelasyon katsayısı $r=0.94$ olarak bulunmuştur. Her iki alt boyut puanları ile toplam ölçek puanı arasında pozitif yönde, çok güçlü düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p=0.000$).

TARTIŞMA

TDYÖ'nün iç ve yapı geçerliliği

TDYÖ'nün iç geçerliliğini belirlemek için %27'lik alt ve üst grup karşılaştırılması yöntemi kullanılmıştır.¹⁵ TDYÖ'den elde edilen puanların uç gruplara ayrılan örnekleme hangi düzeyde ayırdığını anlamak amacıyla t-test analizi yapılmıştır. Tablo 1'de görüldüğü gibi, ölçek hem toplam ($t=24.88$, $p=0.000$), hem de 'geçmiş davranışlar' ($t=30.10$, $p=0.000$) ve 'şimdiki duygular' ($t=24.13$, $p=0.000$) bölümlerinde, alt ve üst grubu ayırt edebilmektedir.

TDYÖ'nün faktör yapısı doğrulayıcı faktör analizi ile incelenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi, bir kültürde geliştirilmiş bir ölçüm aracının başka bir kültüre uyarlanması yapılırken kullanılır.¹⁹ Sonuçların kabul edilebilir olması için ki-kare değerinin anlamlı farklılık göstermemesi beklenir. RMR'nin 0.05, AGFI'nin 0.80'e eşit ya da üstünde olması, GFI ve CFI değerlerinin 0.90'a eşit ya da üstünde olması, RMSEA'nın 0.08'e eşit ya da küçük olması uyumun olduğunu gösterir.¹⁹ Araştırmamızda, doğrulayıcı faktör analizi sonuçları anne ve babaların puanları ayrı ayrı değerlendirildiğinde, ölçeğin faktör yapısını doğrular niteliktedir (Tablo 2). Ancak anne ve babaların puanları bir arada değerlendirildiğinde, sonuçlar ölçeğin faktör yapısını doğrular nitelikte bulunmamıştır. Bunun nedeni erkek ve kadınların yaş sürecini farklı yoğunluk ve sürede yaşaması olabilir. Faschingbauer ve arkadaşlarının bu ölçeği geliştirdikleri çalışmada bu tür bir sorunun yaşanmaması, o çalışmaya katılan erkek sayısının az olması¹⁴ ve bizim örnekleminin yarısını erkeklerin oluşturması olabilir.

TDYÖ ve alt bölümlerinin iç tutarlılık analizi

Likert tipi bir ölçeğin iç tutarlılığını değerlendir-

mek için Cronbach alfa katsayısı olarak bilinen güvenilirlik ölçütünün kullanılması gerekir.²⁰ Cronbach alfa katsayısı ölçekteki maddelerin aynı özelliği ölçüp ölçmediğini, maddelerin ölçülme istenen konuyla ilgili olup olmadığını gösterir.¹⁹ Bir ölçme aracı yeterli sayılabilecek güvenilirlik katsayısı, olabildiğince 1'e yakın olmalıdır.^{17,21} Alfa katsayısı 0.60-0.79 arasında ise oldukça güvenilir, 0.80-1.00 arasında ise yüksek derecede güvenilir olarak değerlendirilir.^{22,23} Araştırmamızda, TDYÖ'nün alfa güvenilirlik katsayısı 0.85 olarak bulunmuştur. 'Geçmiş davranışlar' alt bölüm güvenilirlik katsayısı 0.76, 'şimdiki duygular' alt bölüm güvenilirlik katsayısı 0.84'tür. Bu bulgular, TDYÖ'nün iç tutarlılığının yüksek olduğunu ve ölçekteki maddelerin yas tepkisini güvenilir şekilde ölçtüğünü göstermektedir.

TDYÖ ve alt bölümleri için madde-toplam puan analizi, alt bölüm-toplam puan korelasyonları: Likert tipi ölçeklerde madde puanları dizisi sürekli bir puan olarak kabul edildiğinden, madde puanları ile ölçek puanları arasındaki

ilişki Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi ile hesaplanmaktadır. Her madde için bulunan korelasyon katsayısının yüksek olması, o maddenin amaçlanan davranışı ölçmede etkin ve yeterli olduğunu gösterir.¹⁷ Güvenirliğin yeterli sayılması için madde-toplam puan güvenilirlik katsayısının kaç olması gerektiği konusunda fikir ayrılığı bulunmaktadır. Bazı kaynaklar bu sayının 0.25'in üzerinde,²² diğerleri 0.20'nin üzerinde olması gerektiğini belirtmektedir.²⁰ Araştırmamızda TDYÖ korelasyon katsayıları 0.28-0.66 arasında bulunmuştur. Korelasyon katsayıları geçmiş davranışlar alt bölümünde 0.44-0.72, şimdiki duygular alt bölümünde 0.39-0.74 arasındadır. Tüm maddeler ile ölçek puanı arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlıdır.

SONUÇ

İngilizce, Fransızca, İspanyolcası bulunan ve birçok araştırmada kullanılmış olan²³⁻²⁹ TDYÖ'nün Türkçe formu, geçerli ve güvenilir olup yas tepkisini değerlendirmede kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- Şenelmiş H. Ankara üniversitesi kriz merkezine başvuran yas olguları üzerine bir çalışma. *Kriz Dergisi* 2006; 14:1-20.
- Mestçioğlu Ö, Sorgun E. Psikolojik travma ve sonuçları, travmatik yas. T Aker, Ö Mestçioğlu (Eds.), İstanbul, Epsilon Reklamcılık, 2003, s.179-193.
- Kübler-Ross E. Sorular ve Cevaplarla Yaşamın Son Günleri. G Terakye (Çev. Ed.), Ankara, Hürbilet Matbaacılık, 1992.
- Bowlby J. Attachment and loss. Anxiety and Mourning. New York, Basic Books, Vol. 2, 1980.
- Çelik S, Sayıl I. Patolojik yas kavramına yeni bir yaklaşım: Travmatik yas. *Kriz Dergisi* 2003; 11:29-34.
- Freud S. Mourning and melancholia. Yas ve Melankoli. R Uslu, OE Berksun (Çev.), *Kriz Dergisi* 1997; 1:98-103.
- Lindemann, Symptomatology and management of acute grief. *Am J Psychiatry* 1944; 101:141-148.
- Capitulo K. Perinatal grief online. *MCN Am J Matern Child Nurs* 2004; 29:305-311.
- Wocial L. Life support decisions involving imperiled infants. *J Perinat Neonatal Nurs* 2000; 14:73-86.
- Lev EL, McCorkle R. Loss grief and bereavement in family members of cancer patients. *Semin Oncol Nurs* 1998; 14:145-151.
- Meert KL, Thurston CS, Ronald T. The spiritual needs of parents at the time of their children's death in pediatric intensive care unit and during bereavement: a qualitative study. *Pediatr Crit Care Med* 2005; 6:420-424.
- Casarett D, Kutner J, Abraham J. Life after death: A practical approach to grief and bereavement. *Ann Intern Med* 2001; 134:208-215.
- Prigerson HG, Frank E, Kasl S, Reynolds CF, Bierhals AJ, Newsom JT, et al. Complicated grief and bereavement related depression as distinct disorders: Preliminary empirical validation in elderly bereaved spouses. *Am J Psychiatry* 1995; 152:22-30.
- Neimeyer RA, Hogan NS. Quantitative or qualitative? Measurement issues in the study of grief. MS Strobe, RO Hansson, W Strobe, H Schut (Eds.), *Handbook of Bereavement Research Consequences, Coping and Care*, Washington, American Psychological Association, 2002, p.89-118.
- Faschingbauer T, Zisook S, DeVaul R. The Texas revised inventory of grief. S Zisook (Ed.), *Biopsychosocial Aspect of Bereavement*, Washington, American Psychiatric Press, 1987, p.111-124.
- Tezbaşaran A. Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu. İkinci baskı, Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1997.
- Feeley N, Gottlieb LN. Parents' coping and communication following their infants death. *Omega* 1988-1989; 19:51-67.
- Karasar N. Bilimsel Araştırma Yöntemi. Yedinci basım, Ankara, Sim Matbaası, 1995.
- Aksayan S, Gözüm S. Kültürlerarası ölçek uyarlaması için rehber I: Ölçek uyarlama aşamaları ve dil uyarlaması. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi* 2002; 4:9-14.
- Şimşek ÖF. Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları. Ankara, Cem Web Ofset, 2007.

36 Teksas Düzeltilmiş Yas Ölçeğinin uyarlama çalışması

21. Gözüm S, Aksayan S. Kültürlerarası ölçek uyarlaması için rehber II: Psikometrik özellikler ve kültürlerarası karşılaştırma. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi 2003; 5:3-14.
22. Tavşancıl E. Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi. Ankara, Atlas Yayınevi, 2002, s.16-61.
23. Özdamar K. Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi 1. Dördüncü baskı, Eskişehir, Kaan Kitapevi, 2004, s.673.
24. García JA, Landa Petralanda V, Trigueros Manzano MC, Gaminde Inda I. Texas revised inventory of grief: adaptation to Spanish, reliability and validity. Aten Primaria 2005; 335:353-358.
25. Paulhan I, Bourgeois M. Le questionnaire de deuil TRIG (Texas Revised Inventory of Grief) Traduction française et validation. L'Encéphale 1995; XXI:257-262.
26. Meert KL, Thurston CS, Ronald T. Parental coping and bereavement outcome after the death of a child in the pediatric intensive care unit. Pediatr Crit Care Med 2001; 2:324-328.
27. Seechoran GA, Andresen EM, Norris K, Toce SS. Parents' assesment of quality of care and grief following a child's death. Arc Pediatr Adolesc Med 2004; 158:515-520.
28. Hsieh MC, Huang MC, Lai YL, Lin CC. Grief reaction in family caregivers of advanced cancer patients in Tawian. Cancer Nurs 2007; 30:278-284.
29. Ringdal GI, Jordhoy MS, Ringdal K, Kaasa S. The first year of grief and bereavement in close family members to individuals who have died of cancer. Pallat Med 2001; 15:91-105.
30. Sandler IN, Ma Y, Tein JY, Ayers TS, Wolchik S, Kennedy C, et al. Long-term effects of the family bereavement program on multiple indicators of grief in parentally bereaved children and adolescents. J Consult Clin Psychol 2010; 78:131-143.

TEKSAS DÜZELTİLMİŞ YAS ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki maddeleri, bireyin öldüğü zamanı düşünüp, o zamanki duygu ve eylemlerinizi dikkate alarak 1: tamamen doğru, 2: çoğunlukla doğru, 3: ne doğru, ne de yanlış, 4: çoğunlukla yanlış, 5: tamamen yanlış seçeneklerinden sizi en iyi tanımlayanını seçerek işaretleyiniz.

Bölüm I: Geçmiş davranışlar

1. Bu insanın ölümünden sonra belli insanlarla anlaşmakta zorluk çektim. 1 2 3 4 5
2. Bu insanın ölümünden sonra yeterince çalışmakta zorlandım. 1 2 3 4 5
3. Bireyin ölümünden sonra aileme, arkadaşlarıma ve dışarıdaki etkinliklere olan ilgimi kaybettim. 1 2 3 4 5
4. Ölen bireyin yapmak istediklerini gerçekleştirme gereksinimi duydum. 1 2 3 4 5
5. Bireyin ölümünden sonra alışılmadık şekilde huzursuz biri oldum. 1 2 3 4 5
6. Bireyin ölümünün ardından üç ay boyunca normal günlük aktivitelerimi yerine getiremedim. 1 2 3 4 5
7. Beni bıraktığı için ölen bireye kızdım. 1 2 3 4 5
8. Bireyin ölümünün ardından uyumakta zorlandım. 1 2 3 4 5

Bölüm II: Şimdiki duygular

Bu bölümdeki maddeleri şu andaki duygularınızı dikkate alarak işaretleyiniz.

1. Ölen birey aklıma geldiğinde halen ağlıyorum. 1 2 3 4 5
2. Ölen birey aklıma geldiğinde halen üzülüyorum. 1 2 3 4 5
3. Bu insanın ölümünü kabullenemiyorum. 1 2 3 4 5
4. Bazen ölen bireyi çok fazla özlüyorum. 1 2 3 4 5
5. Şimdi bile ölen bireyle ilgili anıları hatırlamak bana acı veriyor. 1 2 3 4 5
6. Sürekli aklıma ölen bireyle ilgili düşünceler geliyor. 1 2 3 4 5
7. Ölen bireyi düşündüğümde gözyaşlarımı saklıyorum. 1 2 3 4 5
8. Hayatımda hiç kimse O'nun yerini alamayacak. 1 2 3 4 5
9. Ölen bireyi düşünmekten kendimi alamıyorum. 1 2 3 4 5
10. Onun ölümünü haksızlık olarak görüyorum 1 2 3 4 5
11. Çevremdeki eşyalar ve insanlar bana halen ölen bireyi hatırlatıyor. 1 2 3 4 5
12. Ölen bireyin ölümünü kabul edemiyorum. 1 2 3 4 5
13. Halen, ara sıra ölen birey için ağlama gereksinimi duyuyorum. 1 2 3 4 5

Puanlaması: Yirmi maddenin puanın toplanması ile elde edilen toplam puan 20-100 arasında değişir. Ölçeğin alt boyutlarının madde sayıları farklı olduğu için, her bir alt boyuttan elde edilen en küçük ve en büyük puanları birbirinden farklıdır. Geçmiş davranışlar alt boyutundan alınacak puanlar 7-35, şimdiki duygular alt boyut alınacak puanlar 13-65 arasında değişmektedir.

Yorumlanması: Ölçekten ve alt boyutlarından alınan toplam puanların düşük olması yas yoğunluğunun yüksek olduğunu gösterir. Geçmiş davranışlar alt boyutundan alınan puanların kayıp sonrası erken dönemde yaşanan yasin yoğunluğunu, şimdiki duygular alt boyutundan alınan puanların ise daha uzun süreli yasin yoğunluğunu gösterdiği belirtilmektedir.¹⁴